

Ο Διάλογος των Θρησκειών και των Πολιτισμών και η προαγωγή του αμοιβαίου σεβασμού, της ειρηνικής συμβίωσης και της ανοχής του διαφορετικού

Η ομιλία του Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Ιγνατίου στην ημερίδα για το διαθρησκευακό και διαπολιτισμικό διάλογο που διοργάνωσε η Πρεσβεία της Ινδονησίας στην Αθήνα με την στήριξη των υπουργείων Εξωτερικών Ελλάδος και Ινδονησίας

12.4.2011

https://old.imd.gr/article_print/320

1. Στην γνωστή σε όλους μας παραβολή του «Καλού Σαμαρείτη» (Λουκ. 10, 25-37), η θεολογία είδε πάντοτε την απαρχή υπέρβασης των στενών ορίων που διαχωρίζουν τους ανθρώπους, την πρώτη αναγγελία του οικουμενικού χριστιανικού πνεύματος. Απαντώντας στην ερώτηση «ποιος είναι ο πλησίον;» ο Ιησούς Χριστός με τη γνωστή παραβολή, τοποθετεί τον πλησίον πέρα και πάνω από τους προσδιορισμούς της φυλής, του έθνους, της κοινωνικής τάξης ή ακόμη και της θρησκείας. Πλησίον δεν είναι απλώς ο συμπατριώτης, ο ομόθρησκος ή ο ομοϊδεάτης, αλλά ο κάθε άνθρωπος που έχει ανάγκη την αγάπη μας, ο κάθε άνθρωπος –ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, εθνικότητας, θρησκείας– που περιμένει την χωρίς προϋποθέσεις αλληλεγγύη μας, ο κάθε άλλος που εικονίζει τον κατεξοχήν Άλλον, τον Θεό. Αυτό που αναδεικνύει, όμως, η παραβολή του Καλού Σαμαρείτη δεν είναι μόνο η παγκοσμιότητα και οικουμενικότητα της αγάπης που αποκάλυψε με τη Σάρκωσή Του ο Ιησούς Χριστός, ο Υιός και Λόγος του Θεού, αλλά και ένας ιδιότυπος διάλογος των πιστών, ένας έμπρακτος και βιωμένος διάλογος αγάπης που προηγείται κάθε θεολογικού, διαθρησκευακού ή διαπολιτισμικού διαλόγου. Γιατί για το Χριστιανισμό, το έσχατο και υπέρτατο κριτήριο για όλους και για όλα, σύμφωνα εξάλλου και με μία άλλη γνωστή ευαγγελική παραβολή, αυτήν της Τελικής Κρίσης (Ματθ. 25, 31-46), είναι η αγάπη. Αυτό που μας μαθαίνει εν τέλει η μαθητεία στην ευαγγελική και εκκλησιαστική παράδοση, είναι να αναγνωρίζουμε στον κάθε συνάνθρωπό μας, ακόμη και στον αλλόθρησκο και τον αλλοεθνή, την πιο πολύτιμη εικόνα του Θεού, τον πιο ακριβό μας πλησίον, την μέγιστη πρόκληση για τη χριστιανική αγάπη. Αυτό λοιπόν που αναδεικνύει ως υπέρτατη αξία και έσχατο κριτήριο τόσο αυτή η παραβολή όσο και γενικότερα το κήρυγμα του Ευαγγελίου και της Εκκλησίας, είναι η αγάπη, και μάλιστα η σαρκωμένη αγάπη, χωρίς την οποία ούτε η ζωή μπορεί να ανθίσει, ούτε οι άνθρωποι διαφορετικής προέλευσης μπορούν να συμβιώσουν μεταξύ τους, ούτε διάλογος θρησκειών και πολιτισμών μπορεί να υπάρξει.

2. Η πραγματικότητα, όμως που μας περιβάλλει είναι εντελώς διαφορετική, καθώς όπως είναι τοις πάσι γνωστό, ζούμε σε έναν κόσμο συγκρούσεων και βίαιων διενέξεων, που πολλές φορές μάλιστα προκαλούνται ή εμπνέονται από τη θρησκεία ή που λαμβάνουν χώρα στο όνομα της θρησκείας. Δεν θα λέγαμε κάτι καινούργιο αν παρατηρούσαμε ότι οι θρησκείες από φορείς συμφιλίωσης και καταλλαγής, ενότητας και ειρήνης, μεταβάλλονται πολύ συχνά σε παράγοντες διαίρεσεων και συγκρούσεων, που κάποιες φορές μάλιστα παίρνουν την μορφή των θρησκευτικών πολέμων.

3. Σε αυτόν ακριβώς τον κόσμο προβάλλει επιτακτικά το αίτημα της ειρηνικής συνύπαρξης και συμβίωσης, της ανοχής του διαφορετικού, και ως προϋπόθεση όλων αυτών, του διαλόγου των θρησκειών και των πολιτισμών. Στον αντιφατικό και ρευστό αυτό κόσμο όπου ζούμε, κοινή είναι η διαπίστωση ότι έχει αναβαθμιστεί ο ρόλος και η σημασία των θρησκειών. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, όμως, το πρόσημο αυτής της αναβάθμισης δεν είναι πάντα θετικό. Αν και στον πυρήνα τους όλες οι θρησκείες εστιάζουν σε φιλόναθρωπες αξίες —σε αξίες ειρήνης, συναδέλφωσης και αγάπης—, στο ιστορικό προσκήνιο αναδύονται δυστυχώς πολλές φορές το θρησκευτικό μίσος και οι ζηλωτικές ακρότητες, η αδιαλλαξία και τα νέα πολιτισμικά, εθνικά και θρησκευτικά τείχη. Από την άλλη, όμως, πλευρά, η θρησκεία εμφανίστηκε απροσδόκητα ως η μοναδική σημαντική ηθική δύναμη εναντίον του ανεξέλεγκτου παγκόσμιου οικονομισμού, συμβάλλοντας έτσι στην προβολή ενός οράματος ανθρωπίνης παγκοσμιοποίησης έναντι της οικονομικής και χρηματιστηριακής παγκοσμιοποίησης που σήμερα κυριαρχεί (Ρ. Φοκ), και θυμίζοντας μας ξανά ότι αποστολή της θρησκείας είναι η υποδοχή και φιλοξενία του άλλου, του διαφορετικού, που εικονίζει τον κατεξοχόν Άλλον, τον Θεό· ότι αποστολή των χριστιανών και όσων πιστεύουν στο Θεό είναι να βρίσκονται στο πλευρό των θυμάτων της Ιστορίας, των «ελαχίστων αδελφών» του Χριστού, ότι αποστολή της θρησκείας, τέλος, είναι η επούλωση των τραυμάτων της ιστορικής βίας, η αντικατάσταση της βίας από τη συγχώρηση και την καταλλαγή. Στην προοπτική αυτή ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι διαχριστιανικοί και διαθρησκευτικοί διάλογοι στους οποίους εδώ και χρόνια λαμβάνει ενεργό μέρος η Εκκλησία της Ελλάδος.

4. Αυτή η διαρκής πρόκληση και αναγκαιότητα του διαλόγου, υποχρεώνει εμάς τους ορθόδοξους χριστιανούς στην Ελλάδα να θυμηθούμε πόσο σύμφυτο είναι με το βαθύτερο είναι της Ορθοδοξίας και με τη θεολογική της αυτοσυνειδησία το διαλογικό ήθος. Το ίδιο το θείο Είναι, ο Τριαδικός τρόπος υπάρξεως, κατανοείται από την πατερική θεολογία αλλά και από τη σύγχρονη ορθόδοξη θεολογία, και μάλιστα την ελληνόφωνη, ως «Είναι εν κοινωνία», ως «Είναι εν διαλόγω». Περαιτέρω, όπως είχαμε την ευκαιρία και άλλοτε να τονίσουμε, ο ενδοτριαδικός αυτός διάλογος ευρύνεται με τη Δημιουργία και γίνεται διάλογος του τριαδικού Θεού με την κτιστή πραγματικότητα, όπως ιδιαιτέρως δε με την κορωνίδα της δημιουργίας, τον άνθρωπο. Η δημιουργία, πράγματι, είναι ο διάλογος που έχει εγκαινιάσει ο Θεός, ο κατεξοχόν Άλλος, με την κτίση και ο διάλογος που συνεχίζεται ως την εσχολογική πληρότητα. Σ' αυτόν τον διάλογο της Θείας Οικονομίας, σύμφωνα με την χριστιανική θεώρηση, κορυφαία θέση κατέχει η Ενσάρκωση, η ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου του Θεού. Μια Εκκλησία, όμως, που δεν διαλέγεται με τον κόσμο και τα προβλήματά του, που δεν συνομιλεί με την ετερότητα του «άλλου» και με ό,τι αυτός κομίζει, παύει κατ' ουσίαν να λειτουργεί ως Εκκλησία, γιατί αρνείται τη σημαντικότερη ίσως συνέπεια της Ενσάρκωσης: την εν Χριστώ ανακεφαλαίωση σύνολης της κτιστής δημιουργίας (Εφ. 1:10· πρβλ. Εφ. 3:2, Γαλ. 3:28, 4:4, Κολ. 1:16, 3:11), την πρόσληψη δηλαδή και μεταμόρφωση του κτιστού από το άκτιστο, την ανάληψη στο πρόσωπο του Ενανθρωπήσαντος Υιού και Λόγου του Θεού ολόκληρης της ανθρωπίνης φύσης και Ιστορίας, όλης της ανθρωπίνης περιπέτειας. Δίχως αυτήν την κίνηση διαλόγου, πορείας και «μαρτυρίας» προς τον κόσμο, δεν υπάρχει Εκκλησία και θεολογία, δεν υπάρχει αποκάλυψη του Θεού, γιατί η Εκκλησία δεν υπάρχει για τον εαυτό της αλλά για τον κόσμο και προς χάριν του κόσμου: υπέρ της του κόσμου ζωής (πρβλ. Ιω. 6:51) (Π. Καλαϊτζίδης). Γι' αυτό και η Εκκλησία οφείλει να συνεχίζει εν Αγίω Πνεύματι το διαλογικό έργο σωτηρίας του Χριστού εντός της Ιστορίας· οφείλει δηλαδή να διαλέγεται με ό,τι δεν είναι Εκκλησία. Προεκτείνοντας αυτή τη θέση θα προσθέταμε λοιπόν πως δεν νοείται θεολογία που να μην διαλέγεται με τις πέραν τις Εκκλησίας πραγματικότητες, είτε για τις άλλες θρησκείες πρόκειται είτε για τους διάφορους πολιτισμούς, όπως δεν νοείται και Εκκλησία εσωστρεφής, κλεισμένη στον εαυτό της, που να μην ανοίγεται και να μην προσλαμβάνει τον κόσμο και την Ιστορία, που να μην πραγματοποιεί την κίνηση εξόδου από τον εαυτό της προς συνάντηση, ευαγγελισμό και μεταμόρφωση του κόσμου.

5. Ίσως κάποιος θα αντέτεινε ότι όλα αυτά είναι κάπως θεωρητικά και ότι ουσιαστικά αγνοούν ή παρακάμπτουν τα πολύ σοβαρά προβλήματα που δημιουργούνται, όταν άνθρωποι διαφορετικής θρησκείας, εθνικής καταγωγής και κουλτούρας —στην πλειοψηφία τους μετανάστες— καλούνται να συμβιώσουν, σε χώρες χωρίς προηγούμενη ανάλογη εμπειρία, όπως η Ελλάδα, με τους γηγενείς κατοίκους, οι οποίοι μάλιστα συχνά διακρίνονται για έντονα αισθήματα εθνικής υπερηφάνειας και για την κατανόηση και αυτής ακόμη της θρησκείας ως μέρους της πατρογονικής κληρονομιάς. Τα αισθήματα αυτά ανασφάλειας και ανησυχίας των γηγενών αυξάνονται σήμερα ακόμη περισσότερο εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, ενώ είναι βέβαιο ότι η κρίση αυτή πλήττει περισσότερο τους μετανάστες που βιώνουν πολύ συχνά την προσωρινότητα, την απόρριψη, ή και τον αποκλεισμό.

6. Είναι βέβαιο πως βρισκόμαστε ενώπιον μιας νέας πραγματικότητας. Και η πραγματικότητα αυτή δεν κρύβεται ούτε ξορκίζεται. Αυτό που επείγει είναι να δούμε πώς θα την διαχειριστούμε, και πώς η νέα αυτή πραγματικότητα της διαφορετικότητας, και της υπό διαμόρφωση πολυπολιτισμικής και πολυθρησκευτικής κοινωνίας δεν θα γίνει πηγή συγκρούσεων και διενέξεων για την κοινωνία μας, αλλά αφορμή ειρηνικής συνύπαρξης, αλληλογνωριμίας και γιατί όχι αγαπητικής προσέγγισης. Ο καθένας έχει δικαίωμα στην ελεύθερη και απρόσκοπτη άσκηση της πίστης και της λατρείας του. Και οι οποιοδήποτε θρησκευτικά «άλλοι» στην Ελλάδα, μεταξύ αυτών και οι μουσουλμάνοι αδελφοί μας για τους

οποίους πολύς λόγος γίνεται τελευταία, είτε Έλληνες πολίτες είτε μετανάστες, και σε κάθε περίπτωση υποψήφιοι προς ένταξη στην ελληνική κοινωνία, δεν μπορούν να στερηθούν αυτό το δικαίωμα, το οποίο, άλλωστε, κατοχυρώνεται και από το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Νομίζω πως η υπεύθυνη πολιτεία μπορεί και πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες της. Να διασφαλίσει το ανεμπόδιο δικαίωμα του καθενός στη θρησκευτική ελευθερία, αλλά και να απαιτήσει το σεβασμό των νόμων του κράτους, του πολιτισμού, των παραδόσεων και της ιστορικής μνήμης αυτού του τόπου. Και η Ορθόδοξη Εκκλησία, χωρίς θεολογικές εκπτώσεις ή μινιμαλισμούς, προτάσσοντας όμως το χριστολογικό κριτήριο έναντι κάθε άλλου κριτηρίου ή προτεραιότητας (που σημαίνει ότι οφείλει να μιμηθεί το ήθος και το λόγο του Χριστού σε ανάλογες περιστάσεις), να συμβάλει απ' την πλευρά της με τη θεολογία, το λόγο και την εν γένει στάση της στη διαφώτιση του ποιμνίου της και στη δημιουργία προϋποθέσεων ειρηνικής συνύπαρξης, αμοιβαίας γνωριμίας και αποδοχής.

6. Κατανώ τις αντιδράσεις και τις ευαισθησίες πολλών συμπολιτών μας που για ιστορικούς και συναισθηματικούς λόγους (που έχουν να κάνουν κυρίως με την περίοδο της Τουρκοκρατίας και την επιβληθείσα τότε κυριαρχία του Ισλάμ, με τους εξισλαμισμούς και τα μαρτύρια), αντιδρούν στην δημόσια παρουσία και λατρεία άλλων θρησκειών και ιδιαίτερα του Ισλάμ στη χώρα μας. Νομίζω, όμως, πως ένας σοβαρός και ειλικρινής διάλογος που δεν θα απέφευγε τα δύσκολα ζητήματα θα βοηθούσε τα μέγιστα προς την κατεύθυνση της ειρηνικής συνύπαρξης και του αμοιβαίου σεβασμού, ακόμη και ακανθώδη προβλήματα όπως εκείνο της ανέγερσης του Ισλαμικού Τεμένους. Όσοι επίμονα αντιδρούν στην ιδέα αυτή, προφανώς δεν αντιλαμβάνονται ότι η παρούσα κατάσταση εγκυμονεί πολύ περισσότερους κινδύνους από την νομική –και ταυτοχρόνως ρεαλιστική– ρύθμιση αυτής της υφιστάμενης εκκρεμότητας. Είναι πολύ χειρότερο να ξεφυτρώνουν ανεξέλεγκτα εδώ και εκεί άτυποι χώροι ισλαμικής προσευχής σε δωμάτια, μαγαζιά, υπόγεια ή γκαράζ, από το να έχουν οι μουσουλμάνοι έναν αναγνωρισμένο και αξιοπρεπή χώρο προσευχής, όπως συμβαίνει στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Οφείλουμε ως οργανωμένη κοινωνία και ως χριστιανοί να σεβαστούμε την αξιοπρέπεια και την ταυτότητα αυτών των ανθρώπων που η φτώχεια, η ανέχεια, η οικονομική εκμετάλλευση και η απουσία δημοκρατικών θεσμών και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους έφεραν στον τόπο μας, αλλά και να απαιτήσουμε, με τη σειρά μας, από αυτούς το σεβασμό των δικών μας παραδόσεων, της δικής μας κουλτούρας, της ιστορικής μας ευαισθησίας και μνήμης. Έχω πολλές φορές τονίσει ότι ως επίσκοπος της Εκκλησίας του Χριστού δεν μπορώ παρά να ενεργώ και να μιλώ έχοντας ως κριτήριο μόνο το τι θα έκανε ο ίδιος ο Χριστός στη θέση μας. Και για τον Ιησού Χριστό που γεννήθηκε ως ξένος και ως αλλοδαπός και που μεγάλωσε ως μετανάστης και ως φυγάς, δεν υπάρχουν δικοί μας και ξένοι, γηγενείς και μετανάστες, ημεδαποί και αλλοδαποί, ερίφια και πρόβατα. Όλοι οι άνθρωποι είναι παιδιά του ίδιου ουράνιου Πατέρα, γιατί πλησίον, σύμφωνα και με την παραβολή του Καλού Σαμαρείτη στην οποία ήδη αναφερθήκαμε, δεν είναι απλώς ο συμπατριώτης ή ο ομόθρησκος, αλλά ο κάθε άνθρωπος που έχει ανάγκη την αγάπη και αλληλεγγύη μας.

7. Θεωρούμε απ' την πλευρά μας πως προστατεύοντας την ιδιομορφία της ελληνικής κοινωνίας, του πολιτισμού της και της θρησκευτικής της παράδοσης, εξασφαλίζεται η διατήρηση της ικανότητας, που υπόσχεται αληθινή ένταξη του κάθε «άλλου» και του κάθε «ξένου», με απόλυτο σεβασμό προς αυτόν, μακριά, τόσο από αποκλεισμούς και γκετοποιήσεις, όσο και από πολιτιστικές ισοπεδώσεις και απλουστεύσεις. Σε ανθρώπους, που έχουν χάσει τα πάντα και κυρίως την αξιοπρέπεια τους, θα είχε πολύ περισσότερα να προσφέρει μια Ελλάδα, ως χώρα με διακριτή πολιτιστική ταυτότητα, που θα της επιτρέψει να αναγνωρίζει ανθρώπους με αξία και μοναδικότητα, παρά μια Ελλάδα ως απρόσωπος και αποχρωματισμένος χώρος μιας προβληματικής υποδοχής ανταγωνιστών για ένα κομμάτι ψωμί.

8. Το διαλογικό αυτό ήθος της Ορθοδοξίας προσπαθούμε να υπηρετούμε απ' τη σκοπιά μας στο πλαίσιο και στα όρια της τοπικής Εκκλησίας της Δημητριάδος που καλύπτει την πόλη και την ευρύτερη περιοχή του Βόλου, με τη δημιουργία θεσμών όπως η Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών. Η τελευταία, όπως είναι γνωστό, λειτουργεί ως ένα ανοιχτό εργαστήριο σκέψης και διαλόγου της Εκκλησίας με τη διανόηση και την κοινωνία, οργανώνοντας με τη μορφή του ανοιχτού πανεπιστημίου ετήσιους θεματικούς κύκλους σπουδών, διεθνή σεμινάρια, συνέδρια και εκδόσεις, ενώ πάγια επιδίωξη της στάθηκε η συνεργασία και η σύμπραξη με άλλους φορείς, η από κοινού συζήτηση, με πνεύμα σεβασμού στην ετερότητα του καθενός, των μεγάλων προβλημάτων του καιρού μας, με ιδιαίτερη έμφαση τόσο στον διαχριστιανικό όσο και στον διαθρησκευτικό διάλογο. Χαρακτηριστικό και αντιπροσωπευτικό παράδειγμα η διοργάνωση από την Ακαδημία, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2006-07, σειράς δημόσιων διαλέξεων, εκδηλώσεων και σεμιναρίων με θέμα: Ορθοδοξία και Ισλάμ-Το Ισλάμ στην Ευρώπη. Ανάλογες πρωτοβουλίες αναλαμβάνονται και από άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες και Ιδρύματα, με σημαντικότερες τις πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως που πρωτοπορεί τόσο στο διάλογο Ορθοδοξίας και Ισλάμ, όσο και στο διάλογο Ορθοδοξίας και Ιουδαϊσμού. Με όλες αυτές τις πρωτοβουλίες η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν προδίδει την πίστη ή την παράδοσή της, αλλά έχει τη συνείδηση ότι διακονεί το όραμα της των πάντων ενώσεως, της ειρήνης και της εν Χριστώ καταλλαγής της διαιρεμένης ανθρωπότητας.